

Kis Krisztián – Tóth Andrea

Az ökoturizmus helyi rendszerének vizsgálata Poroszlón, különös tekintettel a Tisza-tavi Ökocentrum helyi gazdaságfejlesztési szerepének értékelésére

Posztmodern világágunkban felértékelődtek a vidéki értékek. Ezt segítik a helyi adottságok és sajátosságok. A szerzők tanulmányukban a Tisza-tó egyik meghatározó települése, Poroszló ökoturizmusában rejlő lehetőségeket az elmúlt időszak fejlesztéseit, a község sikeres ökoturisztikai desztinációként való megjelenését vizsgálják.

Kulcsszavak: Poroszló, vidék, funkció, ökoturizmus, helyi gazdaság, hatás, identitás

JEL-kód: Q26, R11

Bevezetés

Poroszló azon településeink egyike, amely az újonnan megjelenő szükségletekhez alkalmazkodva meglévő (elsősorban természeti) adottságait újragondolta, a helyi gazdaság fellendítése, az ott élők életminőségének javítása szolgálatába állította. A községben az elmúlt években végrehajtott fejlesztések eredményeképpen számos eredménnyel büszkélkedhet; jó példával szolgál más, hátrányos helyzetben lévő vidéki településeknek. A tanulmány a Tisza-tó partján fekvő község turisztikai keresletének és vendégforgalmának fejlődését elemzi, amelynek középpontjában a település ökoturisztikai centruma, annak helyi gazdaságfejlesztésére gyakorolt hatása áll.

Hátrányból előny: változó értékek új lehetőségek

Az elmúlt évtizedekben Európa vidéki térségei jelentős változásokon mentek keresztül. Ennek során átalakult a vidék gazdasági, társadalmi, természeti és táji környezete. A változások mögött számos tényező áll (pl.: a mezőgazdaság gépesítettsége, a kommunikációs technológiák, az infrastrukturális ellátottság, a közpolitikák, stb.). A változások hatására radikálisan átalakult a vidék hagyományos szerepe, alapvetően megváltozott a város-vidék kapcsolata, az európai vidéki terek differenciáltabbak lettek, ami a vidék sokszínűségét eredményezte.

A vidéki térségek a helyi és külső (globális) erők kölcsönhatásának eredménye; másként fogalmazva a globális erők megváltozott körülményekre, feltételekre adott helyi válasza. A kihívásokra a különböző vidéki térségek eltérően reagáltak, ami növelt ediverzitásukat, tovább differenciálta a vidéket (Marini–Mooney, 2006; Terluin, 2003). Ennek megfelelően beszélhetünk sikeresen alkalmazkodó (nyert) és kevésbé vagy alkalmazkodni nem tudó (vesztes) vidékekről, falvakról, kisvárosokról (Izsák, 2002; Kovács, 2010; Sion, 2002; Terluin, 2003).

A magyar vidék jelentős szuburbanizációs hatás alá került, egyesek jól prosperálnak, míg más térségek a periferizálódnak, elszegényednek, elnéptelenednek, elöregednek (Csatári, 2011; Kovács, 2012). Vidéki tereink többségükben leértékelődtek, eltartó képességük csökkent, társadalmuk hanyatló, környezeti állapotuk romlik (Buday-Sántha, 2009; Csatári, 2011).

A vesztes települések nem fejlődnek és lemaradnak, felzárkóztatásuk egyre nehezebb (Izsák, 2002). A leszakadó, alulfejlett településeken és térségekben olyan folyamatok indultak el, amelyek egymást erősítve gazdasági és társadalmi kiürüléshez, a versenyhelyzetük csökkenéséhez vezet (G. Fekete, 2008). Az elmaradott térségek azért sodródtak a perifériára, mert alkalmatlanok a modernizációra. Nem rendelkeznek azokkal az adottságokkal és/vagy képességekkel, amelyekre az adott korban fejlődésüket alapozták. Ennek felismerése vezetett a '80-as években a vidékfejlesztés új megközelítésének, az endogén elmélet kialakulásához (Ward et al., 2005).

A '90-es években a kizárólag helyi erőforrásokra és közösségekre építő fejlesztést újragondolták. A vidéki térségek által önállóan, a külső hatásoktól (globalizáció, külkereskedelem, kormányzati vagy uniós beavatkozások stb.) függetlenül megvalósított társadalmi-gazdasági fejlődés.

dés idealisztikus, a gyakorlattal nem vagy csak nehezen összeegyeztethető. Minden lokálisra egyaránt hatnak ugyanis külső és belső erők, a helyi szintnek kölcsönhatásba kell lépnie környezetével. Ez a megközelítés a külső és belső erők kölcsönhatását hangsúlyozza a fejlesztés folyamatában (Lowe et al., 1995 idézi Terluin, 2003). A kérdés e tekintetben az, hogyan fokozható a vidéki térségek azon képessége, amellyel saját hasznuknak megfelelően tudják irányítani, szervezni ezeket a hatásokat, beavatkozásokat és folyamatokat (Ward et al., 2005). A Ray (2001) által bevezetett neo-endogén fejlesztés koncepciója felismeri és kiaknázza a külső tényezőket a fejlesztés folyamatában. Ennek megfelelően a vidéki térségek elmaradottságának csökkentése, a komplex társadalmi, gazdasági és környezeti problémák megoldása érdekében a vidékfejlesztés fókuszában a külső környezeti feltételek (források, piacok stb.) és a belső törekvések – helyi adottságokhoz és igényekhez illeszkedő – összehangolása, az erőforrások/értékek megőrzése, fejlesztése és hasznosítása, a fejlődés új útjainak keresése áll.

A területi fejlődés feltételei nemcsak térben, hanem időben is változnak; a ciklikus társadalmi-gazdasági változásnak megfelelően az adottságok átértékelődhetnek, a korábban előnyt jelentő tényezők jelentőségüket veszíthetik, míg a kevésbé értékelt jellemzők felértékelődhetnek. Erre hívja fel a figyelmet G. Fekete (2006) is, mikor arra mutat rá, hogy a perifériák korábban nem értékelt adottságai a posztmodern társadalomban értékévé válhatnak, ami lehetővé teszi erőforrásaik átértékelését, új fejlődési pályák kijelölését. A modernizációt meghaladó posztmodern fejlődés a korábban háttérbe szorult, a fejlődésből kirekesztett perifériák számára lehetőséget ad az elmaradottságból való kitöréshez, a megrekedt fejlődésük dinamizálásához. Ezt az teszi lehetővé, hogy a modernizáció során olyan szükségletek, ill. igények (pl.: természeti környezet, helyi kultúra, tradíciók, változatosság, egészséges ételmiszer és életmód stb.) jelentek meg és kerültek a felszínre, amelyek fontos értékévé váltak, s amelyek „lelőhelyei” a korábban perifériára sodródott vidéki térségek (G. Fekete, 2008). Ezek az értékek a posztmodern fejlődés alapvető feltételei, ami lehetőséget biztosít a vidéki térségek fejlődéséhez (G. Fekete–Lipták, 2011).

A vidéket elsősorban az ott lejátszódó sajátos földrajzi folyamatok határozzák meg (Csatári, 2001). Ezek a sajátos erőforrások (pl. táj, természeti környezet, rekreációs adottságok) hasznosításán és a klasszikus feladatának tekinthető élelmiszertermelésen át a lakó- és foglalkoztatási funkcióikig, ill. azoknak, főként a városkörnyéki vidéki terekben, ma már inkább a modernizált vidéki életkörülményekkel jellemezhető kiteljesedéséig vezetnek. Evvel együtt a város-vidék viszony tekintetében kiemelten fontosak a területi kapcsolatok (pl.: a közlekedés, az ingázás, stb.), ill. a szolgáltató és ellátórendszerek „vidékiek terekre” jellemző működése (Csatári 2001). A vidéki terekben lejátszódó, a belső (az erőforrások, szereplők és tevékenységek) és külső erők által meghatározott folyamatok (Terluin–Post 1999) révén realizálódnak a vidéki térségek funkciói, amit a vidék közhasznának tekinthetünk (G. Fekete, 2013; Glatz, 2005). A Vidéki Térségek Európai Kartája három pontban fogalmazta meg a vidéki térségek szerepét: gazdasági, ökológiai és társadalmi-kulturális funkció (Concil of Europe, 1996). A társadalmi-gazdasági folyamatokban bekövetkezett változásokat, a vidék átalakulását jelzi, hogy a korábban megfogalmazott funkciók tartalma megújult, átalakult, miközben új funkciók jelentek meg kiegészítve, színesítve és gazdagítva a vidék szerepkörét. Ezt példázza az Európai Polgárok Fóruma által készített jelentés is, ami hangsúlyozza, hogy a vidéki térségek szerepe és jövője valamennyi európai polgár számára létfontosságú jelentőséggel bír. A jelentés a következő funkciókat nevesíti: termelési, lakó-, turisztikai és rekreációs, valamint környezeti és örökség funkció (European Citizens' Panel, 2007).

A sajátos vidéki értékek iránti szükségletek (pl.: a természet, a tradíciók, a közösség, az egészséges élet alapjainak megőrzése) miatt a vidéki terek felértékelődtek. Ez új tevékenységek megjelenését (pl.: táj- és természetvédelem, turizmus és rekreáció, kulturális örökség védelme, stb.), a vidék funkcióinak bővülését eredményezte. Az elmúlt években hazánkban is számos helyi közösség ismerte fel értékeit, s ért el figyelemreméltó sikereket (pl.: Bódi–Böhm, 2000; Glatz, 2010; Horváth, 2013; Józsa, 2014.) Értékeiket megtalálva, erőforrásaik újraértelmezésével és kihasználásával kompetitív előnyhöz (előnyökhöz) jutottak, így ki tudtak tűnni a több településtől

(térstől). A kihívásokra adott válaszok során olyan értékeket tudtak megfogalmazni és valós tartalommal feltölteni, amely önállóbb társadalmi és gazdasági fejlődésüket segítette.

Az ökoturizmus szerepe a vidék funkcióváltásában

A vidékre jellemző a zöldfelületek magas aránya, a megóvott természeti környezet, a természet közelsége, ami egyre inkább ösztársadalmi értékévé vált. Ez a természeti (sajátosan vidéki) erőforrás felértékelődését vonta maga után. Fontos egyrészt a természeti környezet védelme, az élőhelyek megóvása, a tájak sokszínűségének megőrzése, másrészt lehetőség nyílt ezen értékek gazdasági hasznosítására. A természeti értékek egyre fontosabb szerepet játszanak a kikapcsolódásban és a szabadidő hasznos eltöltésében, az ökoturizmusban.

Az ökoturizmus mint térspecifikus turisztikai termék (Michalkó, 2003) vonzereje a természeti erőforrásokra épül (Horváth–Kalmárné Rimóczi, 2011; Kulcsár, 2013). Az erőforrásokat, ezen belül a természeti erőforrásokat nem lehet a tértől elválasztani, attól függetlenül számba venni. Így a tér is erőforrás, mert minden egysége a különböző erőforrások egyedi, más téregységektől eltérő kombinációját nyújtja, s az ebből fakadó monopolisztikus helyzete az adott tér sajátos erőforrása, ami az ott élőknek előnyöket és hátrányokat egyaránt jelenthet (Bokor, 2003). A turisztikai erőforrások területi elhelyezkedésének vizsgálatában a földrajzi tér vonzerőt, az adott desztináció által kínált terméket jelent. A turisztikai termékek jellemzője, hogy a termelés és fogyasztás egy időben történik, a terméket helyben fogyasztják el, a teret sajátos funkcióval ruházzák fel, s az adott földrajzi tér (téregység) vonzerői, turisztikai erőforrásai az adott helyi társadalom fontos fejlesztési tényezői is egyben (Aubert, 2001). A tér tehát heterogén, az erőforrások egyenlőtlen térbeli eloszlása maga után vonja a térbeli specializációt (a területi munkamegosztást), ami az egyes téregységek eltérő fejlődését eredményezi. A dinamikus gazdasági fejlődésből és modernizációból kimaradt periferikus helyzetű vidéki térségek jellemzője, hogy a centrumokhoz képest települési környezetük kevésbé változott, ezért természeti környezetük is megőrzött, ami olyan értéket, vonzerőt jelenthet számukra, ez az ökoturizmusban jól hasznosítható (Michalkó, 2008).

Az ökoturizmus nem új keletű fogalom. A természeti turizmus új formájának leírására szolgáló kifejezést Héctor Ceballos-Lascuráin használta először 1983-ban (Ceballos-Lascuráin, 1996). Amint arra Weaver és Lawton (2007) rámutatnak az ökoturizmus jelentéstartalma sokat változott a '80-as évek óta. Ezt igazolja, hogy a Nemzetközi Ökoturisztikai Társaság (2015) új elemmel bővítette az ökoturizmus definícióját; a korábbi, 1990-ben megalkotott fogalom két pillére (a természetvédelem és a helyi közösségek) mellett helyet kapott a jelenségek és az élmény is. Ennek megfelelően az ökoturizmus: „természeti területekre irányuló felelős utazás, ami megőrzi a környezetet, hozzájárul a helyiek jóllétéhez, és ami magába foglalja az interpretációt és az oktatást” (The International Ecotourism Society, 2015).

Sok más fogalomhoz hasonlóan az ökoturizmus esetében is terminológiai nehézségekbe ütközünk, hiszen nincs olyan definíció, amely kiállta volna az idők próbáját, ezért egységes meghatározásával sem találkozhatunk. A témáról alkotott ismereteknek, ill. a különböző percepcióknak és érdekeknek megfelelően az ökoturizmus eltérő meghatározásaival találkozhatunk. Fennell (2001) például 85 ökoturizmus definíciót vizsgált meg a tartalomelemzés módszerével. Ennek során megállapította, hogy a fogalom jelentésének magyarázata során alkalmazott ismérvek, ill. azok hangsúlyossága időben változott.

A konceptualizálás legjellemzőbb változói: a természetmegőrzés, a képzés, az etika, a fenntarthatóság, valamint a hatás. Napjainkra konszenzus alakult ki a fogalom főbb kritériumait illetően. Eszerint az ökoturizmusnak az alábbi ismérveknek kell megfelelnie: (1) alapvetően természeti alapú vonzerőkre épül, (2) a látogatói interakciók a tanulásra és képzésre fókuszálnak, (3) az élmény- és a termékmenedzsment az ökológiai, a társadalmi-kulturális és a gazdasági fenntarthatóság alapelveit és gyakorlatát követi (Weaver–Lawton, 2007).

Az előbbi kritériumok köszönnek vissza az ENSZ Turisztikai Világszervezete által megalkotott, definícióban, ami az ökoturizmust olyan turisztikai terméknek határozza meg, amely az alábbi jellemzőkkel bír (World Tourism Organization, 2002; Magyar Turizmus Rt., 2003): (1) A természet-alapú turizmus minden olyan fajtája, amelyben a turisták fő motivációja a természet, valamint a természeti területeken jellemző tradicionális kultúra megfigyelése és megtapasztalása. (2) Az ökoturizmus része az oktatás és a jelenségek értelmezése. (3) Az ökoturisztikai utakat általában szakosodott utazásszervezők szervezik jellemzően kis csoportoknak. Az utazásszervező szolgáltató partnerei a célterületen rendszerint kisebb helyi vállalkozások. (4) Az ökoturizmus minimalizálja a természeti és társadalmi-kulturális környezet gyakorolt negatív hatásokat. (5) Az ökoturizmus hozzájárul a természeti területek fenntartásához: (a) Gazdasági hasznot hajt a fogadó közösségek, ill. a természetvédelmi céllal működő szervezeteknek és hatóságoknak; (b) A helyi közösségeknek alternatív foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőséget kínál; (c) Növeli a természeti és kulturális értékek megőrzése iránti tudatosságot a helyi lakosok és a turisták körében egyaránt.

Az ökoturizmus számos formát ölthet, mert több turisztikai termékhez kapcsolódik. Sulyok (2001), Michalkó (2003:14) úgy véli, hogy „az ökoturizmus meglehetősen karakterisztikus, mással (természetjárás, lovas turizmus, falusi turizmus) nem összetéveszthető turisztikai termék, amely jól elhelyezhető az ismertturizmusfajták (hivatás és szabadidős) és formák (tömeg és alternatív) rendszerébe.”

Az ökoturizmus mint önálló turisztikai termék a turizmus integráns része. Kialakulása és fejlődése illeszkedik a globális-lokális folyamatokhoz, a társadalmi-gazdasági fejlődéshez, annak ciklikusságához. A változások új dimenziót nyitottak a természeti erőforrások hasznosításában, ami kedvez az ökoturizmus terjedésének.

Az ökoturizmus jelentősége folyamatosan nő, szerepe elsősorban a fejlődő országokban, ill. a gazdaságilag kevésbé fejlett térségekben bővül, amelyek vonzerejüket érintetlenségüknek köszönhetik. Az ökoturizmus szerepének és fontosságának felismerését mutatja, hogy egyre több szakmai és tudományos fórum foglalkozik a témával világszerte. Ezt bizonyítja többek között, hogy az ENSZ a 2002-es évet az Ökoturizmus Nemzetközi Évének nyilvánította, ugyanekkor indult a *Journal of Ecotourism* című nemzetközi tudományos folyóirat is.

Az ökoturizmus szerepe és jelentősége a hatásain keresztül közelíthető meg. Az ökoturizmusban egyszerre van jelen az ökológiai szemlélet, azaz a természeti értékek megőrzésének és fenntartásának fontossága, valamint a gazdasági megfontolások. Természetes, hogy ez esetenként egymással ellentétes érdekek ütközését eredményez, ami szükségessé teszi az erőforrások okszerű, a fenntarthatóság elveivel szinkron hasznosítását.

E tekintetben kiemelt jelentőségű fejlesztések logikai és időrendi tervszerűsége, ami a megvalósítás eredményességének feltétele (Kocziszky, 2014). Az ökoturizmus hatásait nehéz egyértelműen megítélni. Számos pozitív és negatív példával találkozhatunk a szakirodalomban az ökológiai, a társadalmi-kulturális és a gazdasági hatások tekintetében egyaránt (Campbell, 1999; Drumm–Moore, 2002; Magyar–Sulyok, 2014; Weaver–Lawton, 2007). A gazdasági hatásokon túl fontosak a turizmus társadalmi és természeti környezetre gyakorolt hatásai. A pozitív hatások erősítésének és a negatív hatások csökkentésének feltétele a turizmus tudatos (fenntartható) fejlesztése (Kocziszky, 2009; Lengyel, 1997), ami lehetőség ad a konfliktushelyzetek kezelésére, a harmonikus fejlődés megalapozására (Gál, 1999).

A természeti értékek ökoturisztikai hasznosítása tehát gazdasági, társadalmi és környezeti szempontból egyaránt fontos. De csak a gondos tervezés, a rendszerszemléletű koordináció biztosíthatja, hogy egy-egy település vagy térség számára a természeti értékek gazdasági és társadalmi folyamatokba való integrálása az erőforrások és a tevékenységek olyan új, társadalmilag hasznos, gazdaságilag ésszerű, ökológiailag megfelelő kombináció jöjjön létre a fenntartható fejlődéséhez.

Az ökoturizmus szerepe a vidéki térségek fejlődésében

Az előbbiekkal összefüggésben Michalkó (2003: 14) a következő kérdést teszi fel: „az ökoturizmus mint sajátos természetvédelmi mechanizmus, gazdaságfejlesztő eszköz és a helyi kulturális, társadalmi szükségleteknek megfelelő fejlesztési folyamat, hogyan módosítja a társadalmi végeredményt, azaz a helybéliek jólétét?” Annak érdekében, hogy az ökoturizmus betölthesse küldetését, sikeresen és fenntartható módon járuljon hozzá a lokalitások és a helyi közösségek fejlődéséhez szükséges egy olyan „termelési bázis” kialakítása, amely fenntartható módon biztosítja a helyi lakosok és az ökoturisztikai szolgáltatók életszínvonalának emelkedését (Barkin, 1996). Ehhez szükség van arra, hogy a természeti értékek hasznosításának olyan struktúrája jöjjön létre, amely megfelelő kereteket jelent az ökoturizmus számára. A természeti tényezők önmagukban ugyanis csak potenciális előnyöket, lehetőségeket jelentenek. Valós erőforrássá akkor válnak, ha azokat ki is használják, azaz megtörténik azok konkrét, jelen esetben ökoturisztikai hasznosítása. Ily módon a természeti tényezők önmagukban nem jelentenek turisztikai vonzerőt, nem képesek tényleges jelentőségüket és funkcióikat érvényesíteni, mindez csak más tényezőkkel való összefüggésben realizálható.

Turisztikai vonzerő alatt azokat a viszonyokat értjük, amelyek a helyi gazdaságra és társadalomra számottevő mértékben befolyással bíró turistaérkezést indukálnak. Amennyiben nincs hatással a település gazdaságára (nem teremt foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőséget), úgy nem tekinthető turisztikai vonzerőnek (Michalkó, 2005). A szakirodalomban találkozhatunk a turisztikai potenciál kifejezéssel, ami a turizmus fogadóképességének tárgyi feltételit jelenti, ami alapvetően határozza meg egy célterület turizmusba történő bekapcsolódását, ill. elért eredményeinek a fenntartását, bővítését (Michalkó, 2004). A fogadóképesség tárgyi feltételeit az alpinfrastruktúra mellett, illetőleg arra épülve a turizmus infra- és szuprastruktúrája jelenti (Michalkó, 2005). Az alpinfrastruktúra elemei között kell megemlítenünk a közlekedési infrastruktúrát, ami lehetővé teszi az adott település elérhetőségét és a településen belüli helyváltoztatást, de ide sorolható az energia- és vízellátás vagy infokommunikációs hálózatok megléte, ill. elérhetősége is.

A turisztikai struktúra elsősorban a szállás- és vendéglátóhelyeket jelenti, míg a turisztikai infrastruktúra között kell kiemelnünk a helyi turizmus létesítményeit (pl. kifejezetten az ökoturizmus igényeinek kiszolgálására létrehozott bemutatóközpont és tanösvény), amelyek turisztikai tevékenységet tesznek lehetővé, továbbá az információs irodákat, eszközöket és objektumokat, amelyek lehetővé teszik a turisták az információszerzését és a tájékozódását. Az infrastruktúra is az egyes elemek együttes hatása az elemek közötti szinergiából következően jóval nagyobb, mintha csak az egyes elemek hatásait összegeznénk mechanikusan. Így a ráépülő tevékenységek hatékonysága jelentős mértékben fokozható (Illés, 2008). Az infrastruktúra biztosított feltételek és a gazdaságnak, valamint a lakosságnak biztosított szolgáltatások fejlettsége helyzetbe hozza, míg az infrastruktúra elmaradottsága visszahúzza a településeket, térségeket (Abonyiné Palotás, 2003).

A fentiek alapján nyilvánvaló, hogy a természeti tényezők és adottságok önmagukban nem jelentenek vonzerőt, azaz nem indukálják turisták megjelenését az adott helyszínen. Szükség van bizonyos elemi infrastruktúrára ahhoz, hogy a természeti értékek valós erőforrássá, tényleges vonzerővé váljon. Mivel a turisztikai termék lényege a vonzerő, ezért fontos a vonzerő vonzáskörzet növelése, ami jótékonyan hathat a turistaérkezésekre és az adott település gazdasági eredményeire. A vonzerőt feltáró és annak értékesítését lehetővé tevő infra- és szuprastruktúra fejlesztése tehát növeli az ökoturizmus hatékonyságát, hozzájárul a helyi gazdaság dinamizálásához. Ezt támasztja alá Michalkó (2005) véleménye, miszerint a turisztikai potenciál elemeinek forgalom generálásában testet öltő teljesítménye kimutatható hatással van a helyi gazdasági és társadalmi fejlődésre, ebből kifolyólag alkalmas arra, hogy az adott hely, illetve térség fejlesztésének, versenyképessége javításának kulcsfontosságú tényezőjévé váljon. Az ökoturizmus sikere az előbbieken túl azonban egyéb tényezők függvénye is. Így fontos szerephez jut például a mar-

keting (Zsótér, 2007), a szervezés, az oktatás, az együttműködés, az innováció (Kulcsár, 2013) vagy az interpretáció, amellyel az adott természeti érték eredményesen bemutatható és fokozható a turista számára nyújtott élmény (Horváth–Kalmárné Rimóczi, 2011), de ide sorolható a stratégiaalkotás is (Nagy, 2014). Mivel az ökoturisztikai termék (amelynek része a vonzerő, az infrastruktúra és a szolgáltatások) erősen kötődik a helyhez, így az abban végbemenő környezeti, társadalmi és gazdasági változások alapvetően befolyásolják a turizmus lokális folyamatait (Michalkó, 2011; Aubert, 2001). A vázolt tényezők, tevékenységek és jellemzők valamilyen kombinációja és struktúrája biztosíthatja az adott desztináció számára a versenyképes ökoturisztikai termék létrehozását, ami számottevő mértékben járulhat hozzá a település, a térség gazdasági és társadalmi fejlődéséhez.

A vidékpolitika célja a vidéki térségek elmaradottságának mérséklése, a vidéken élők életfeltételeinek javítása, illetve a vidék funkcióinak fenntartása és fejlesztése. A vidéki terek társadalmi és gazdasági fenntarthatósága csak a népességmegtartó képesség és a jövedelemtermelés fokozásával, a lokalitás felértékelődésével és élettérként való elfogadásával valósulhat meg; miközben az ökológiai fenntarthatóság a társadalmi és gazdasági fenntarthatóság záloga, hiszen ahol a társadalom nem fenntartható, nincs működő és fenntartható gazdaság, ott fenntarthatatlan folyamatok indulhatnak el a környezetet illetően is. Rövid- és középtávon csakis a versenyképes vidéki gazdaság szolgálhatja az ökológiai fenntarthatóságot (Szörényiné Kukorelli, 2005).

Versenyképesség alatt általános értelemben vállalkozások, térségek azon képessége értendő, hogy mennyire tudnak termékeikkel vagy szolgáltatásaikkal a különböző piacokon helytállni. Lengyel (2000) megfogalmazását alapul véve a térségek gazdasága akkor versenyképes, ha az egy lakosra jutó jövedelem (GDP/fő) tartósan magas és nő, ezzel együtt magas a foglalkoztatottsági rátája. A vidékfejlesztés egyik legfontosabb célja a versenyképesség növelése, a foglalkoztatási és jövedelemszerzési lehetőségek bővítése, ami hozzájárul az életszínvonal javításához és a település népességmegtartó erejének növeléséhez.

Általánosan elfogadott, hogy a turizmus, mint az export alternatív formája (nem a termék, hanem a kereslet változtat helyet) pozitívan járulhat hozzá a területi fejlődéshez, növeli a vállalkozói aktivitást, a foglalkoztatottságot és a jövedelmeket, bővíti a szolgáltatásokat. Nem véletlen, hogy több vidéki településen a helyi gazdaság problémáinak orvoslására az önkormányzatok a turizmusban keresik a megoldást. Nem szabad azonban elfelejtenünk, hogy a turizmus versenyképességét és a helyi gazdasági fejlődésre gyakorolt hatását számos tényező határozza meg. Az ökoturizmusban rejlő lehetőségek kihasználása a térségbe érkező turisták költségein és tova- gyűrűző hatásain keresztül pozitívan hathat a vidék társadalmára és környezetére. Amint azt Lindberg (2001) megjegyzi, az ökoturizmus általános célja, hogy gazdasági hasznokat, előnyöket generáljon; legyen az akár vállalkozói nyereség, munkahelyek létrejötte vagy a nemzeti parkok bevételeinek növekedése. Mint írja, az ökoturizmus kiemelten fontos szerepet játszik a vidéki térségek munkahelyteremtésében, ahol alternatívák híján kevés számú munkahely létrejötte is jelentős hatású lehet. Természetesen a vidéki térségek adottságainak, elhelyezkedésének, elérhetőségének, vonzerejének és egyéb jellemzőinek függvényében ezek a hatások nagymértékben különbözhetnek.

A gazdasági bázis modell alapján a turisztikai vállalkozások az erőforrásfüggő szektorba tartoznak, amelyek úgy teremtenek jövedelmet, hogy nem a termék kerül exportra, hanem a vásárlók érkeznek a helyszínre.

Az ökoturizmus gazdasági hatásai három csoportba sorolhatók: (1) direkt, (2) indirekt és (3) indukált hatások (Lindberg, 2001). A gazdasági bázis elmélete az exporttevékenység bővítését és az importtevékenység szűkítését feltételezi (Bajmócy, 2011; Székely, 2013). Ennek teljesülésekor várható, hogy az exportból származó, esetünkben az ökoturisztikai vonzerő indukálta turista-forgalom bővüléséből adódó, térségbe áramló pótlólagos jövedelmek számottevő mértékű tova- gyűrűző hatásokat váltanak ki. Ezek a hatások az elsődleges és másodlagos multiplikátorhatáson keresztül jönnek létre. A helyi gazdasági hatások fenti kategóriái a következőképpen értelmezhetők (Dusek–Lukovics, 2014): (1) direkt hatás: az adott gazdasági egység beruházásai és műkö-

dése miatt a helyi gazdaságban létrejövő kibocsátás, jövedelem és munkahelyek; (2) indirekt hatás: az adott gazdasági egység számára inputokat szolgáltató helyi vállalkozásoknál generált jövedelem és foglalkoztatás; (3) indukált hatás: a direkt és indirekt módon keletkező munkajövedelmek elköltése révén a multiplikátorhatással generált helyi jövedelem és foglalkoztatás; (4) ill. negyedikként értelmezhetők az ún. katalitikus hatások, amelyek az adott gazdasági egység működése révén a helyi gazdaságban létrehozott változásokat takarják (pl. a megnövekedett befektetési vonzerő, látogatók vonzása, helyi imázs javulása, a helyi gazdaság szerkezetére, összetételére, a szolgáltatásokra gyakorolt hatások; ez a hatás lehet negatív is, ha pl. az adott gazdasági egység rontja az imázst vagy csökkenti a helyi vonzerőt). A elsődleges multiplikátorhatás megfeleltethető az indirekt hatásnak, a másodlagos multiplikátorhatásban ugyanakkor keveredik az indukált hatás, valamint a katalitikus hatások egy része (Dusek–Lukovics, 2014).

A térségen kívüli piacokra értékesítő (ún. bázistevékenységek) jelentős mértékben képes dinamizálni a gazdaságokat, ezért a helyi és a regionális gazdaságfejlesztés kiemelt figyelmet szentel ezek ösztönzésére (Bajmócy 2011; Lengyel–Rechnitzer, 2004). A gazdasági hatások akkor jutnak érvényre, ha vannak helyi beszállítók és a jövedelmeket (ill. azok nagyobb részét) helyben költik el, ellenkező esetben a jövedelem kiáramlik a térségből s a multiplikátorhatás csökken. Az ökoturizmusra alapozott helyi gazdaságfejlesztés akkor sikeres, ha mind nagyobb mértékben épül helyi termékekre (helyben termelt mezőgazdasági termékek, helyben készített élelmiszerek és ételek, helyi kézműves termékek stb.) és helyi szolgáltatásokra (szállás, vendéglátás, programok, rendezvények stb.). Előbbi fontos szerepet tölthet be a helyi erőforrások fenntartható hasznosításában és a vidéki térségek endogén fejlődésében (Kis, 2014). Az ilyen lokális entitások sokkal inkább képesek saját értékeik és érdekeik mentén fejlődni, miközben egyre több lehetőségük adódik a megkülönböztetésre, valamint a helyi sajátosságok érvényre juttatására, ami által új pályára állítható, s dinamizálható a fejlődés (Kis–Pesti, 2015).

Poroszló rövid bemutatása

Poroszló az Észak-magyarországi régióban, Heves megye délkeleti részén, a Füzesabonyi járásban helyezkedik el, területe 109 km², lakosainak száma 2 945 fő. A Tisza-tó kapujaként emlegetett település a 33-as főút mentén a Tisza-tó jobb partján fekszik Budapesttől 135 km, Debrecen-től 85 km, Miskolctól 75 km, Füzesabonytól 25 km és Tiszafüredtől 10 km távolságban.

A község legjelentősebb vonzereje a 127 km² kiterjedésű Tisza-tó, amelynek több mint fele közigazgatásilag Poroszlóhoz tartozik. A Tisza-tó (Kiskörei-víztározó) hazánk második legnagyobb tava (mesterséges eredetű). 1978-ban, medrének második elárasztását követően kialakult víztározó eredeti funkciói (árvízvédelem, öntözés, energiatermelés) mellett az elmúlt években előtérbe került a természetvédelem és a turizmus. A Tisza-tó területe a Hortobágyi Nemzeti Park kezelésében van, csaknem 60%-át kitevő védett területe a Ramsari-egyezmény hatálya alá tartozik, része a világörökségnek. A Tisza-tó (amit az ökoturizmus szigetének is neveznek) páratlan élővilágnak és természeti értékeknek ad otthont.

A település első jelentős ökoturisztikai létesítményét, a Tisza-tavi Vízi Sétányt 2005. június 21-én adták át. A Nemzeti Park által üzemeltetett tanösvény (a víz fölött futó, cölöpökre épített 1,5 km hosszú pallóút) hazánk leghosszabb vízi tanösvénye. A tanösvény (néhány centiméterre a víz felett sétálva) lehetővé teszi a tó élővilágának és a táj szépségeinek megfigyelését.

A következő lépés a Tisza-tavi Ökocentrum (továbbiakban TTÖC vagy Ökocentrum) létrehozása volt, ami 2012. április 28-án nyitotta meg kapuit. Az Ökocentrum magába foglalja a 2 600 m² alapterületű látogatóközpontot és az azt körülvevő hét hektáros szabadidőparkot. A többfunkciós látogatóközpont fő látványossága a 750 m³ ürtartalmú édesvízi akváriumrendszer, ami Európában a legnagyobb. Az Ökocentrum fő feladata a Tisza-tó és a Tisza-völgy élővilágának és természeti értékeinek bemutatása, de emellett számos kulturális és szabadidős, valamint természetközeli élményt kínál az odalátogatók számára.

Kutatási módszerek

Kutatásunkban Poroszló turisztikai kínálatának és vendégforgalmának fejlődését, az Ökocentrum helyi gazdaságra gyakorolt hatásait, a helyi turizmusban érintett szereplők közötti kapcsolatok számának és jellegének értékelését primer és szekunder adatokra alapoztuk. Felhasználtuk az Önkormányzat statisztikai adatai mellett a KSH és a TeIR adatbázisát, valamint a helyi, térségi és a közösségi média anyagait is.

Primer kutatásunkat 2015 júniusa és szeptembere között végeztük. Ennek során interjút készítettünk a helyi turizmus szervezésével és fejlesztésével foglalkozó releváns szereplőkkel (Bornemisza Jánossal, Poroszló polgármesterével, a Poroszló Turizmusáért Egyesület korábbi elnökével, Sándorné Zsoldos Ágnessel, a jelenlegi egyesületi elnökkel, Bornemisza Andreával, aki a TTÖC marketing vezetője is, a TTÖC ügyvezető igazgatóhelyettesével és a Tourinform iroda vezetőjével, Balogh Edittel, valamint Gacsal Józseffel, az Ezüst Ponty Horgászegyesület elnökével, és végezetül a poroszlói Tourinform iroda turisztikai referensével, Kalmár Ágnessel, továbbá, a helyi turizmusban érintett szereplőkkel). Arra voltunk kíváncsiak, hogyan látják, miként értékelik az ökoturizmusban elért eredményeket, melyek a sikerességét meghatározó tényezők és mit tesznek a további fejlődésért.

Poroszló turisztikai keresletének vizsgálata

Poroszló országos ismertségre a Tisza-tavi Vízi Sétány átadását követően tett szert. A létesítmény javította a település ökoturisztikai fogadóképességének tárgyi feltételeit, 1 500 méteren olyan tematikus útvonal jött létre, ami a víz felett sétálva teszi lehetővé az egyébként rejtve maradó természeti értékek egy részének bemutatását, az aktív ismeretszerzés lehetőségét. A tanösvényt meglátogatók tájékoztatást kapnak a Tisza-tó történetéről és élővilágáról, továbbá szakvezetést kérhetnek a Hortobágyi Nemzeti Park munkatársaitól, ami növeli a látogatott terület, ill. a település ökoturisztikai vonzerejét. A vonzerő iránti keresletről korlátozott információink vannak, az indulást követően éves átlagban 30 ezer látogató kereste fel a létesítményt (eddig több mint 300 ezer látogatót fogadott). Poroszló az Ökocentrum átadásával felkerült hazánk ökoturisztikai térképére. A TTÖC kialakítása jelentősen növelte a település vonzerejét, olyan komplex szolgáltatást nyújtó létesítmény jött létre, ami érdemben növelte a településre érkező turisták számát. A természeti értékek értékesítését segítő hatását illusztrálja, hogy megnyitása óta mintegy 700 ezer látogatót vonzott. A fejlesztések számottevően hatottak a turistaforgalom fejlődésére, növelték a szálláshelyek iránti keresletet (1. táblázat).

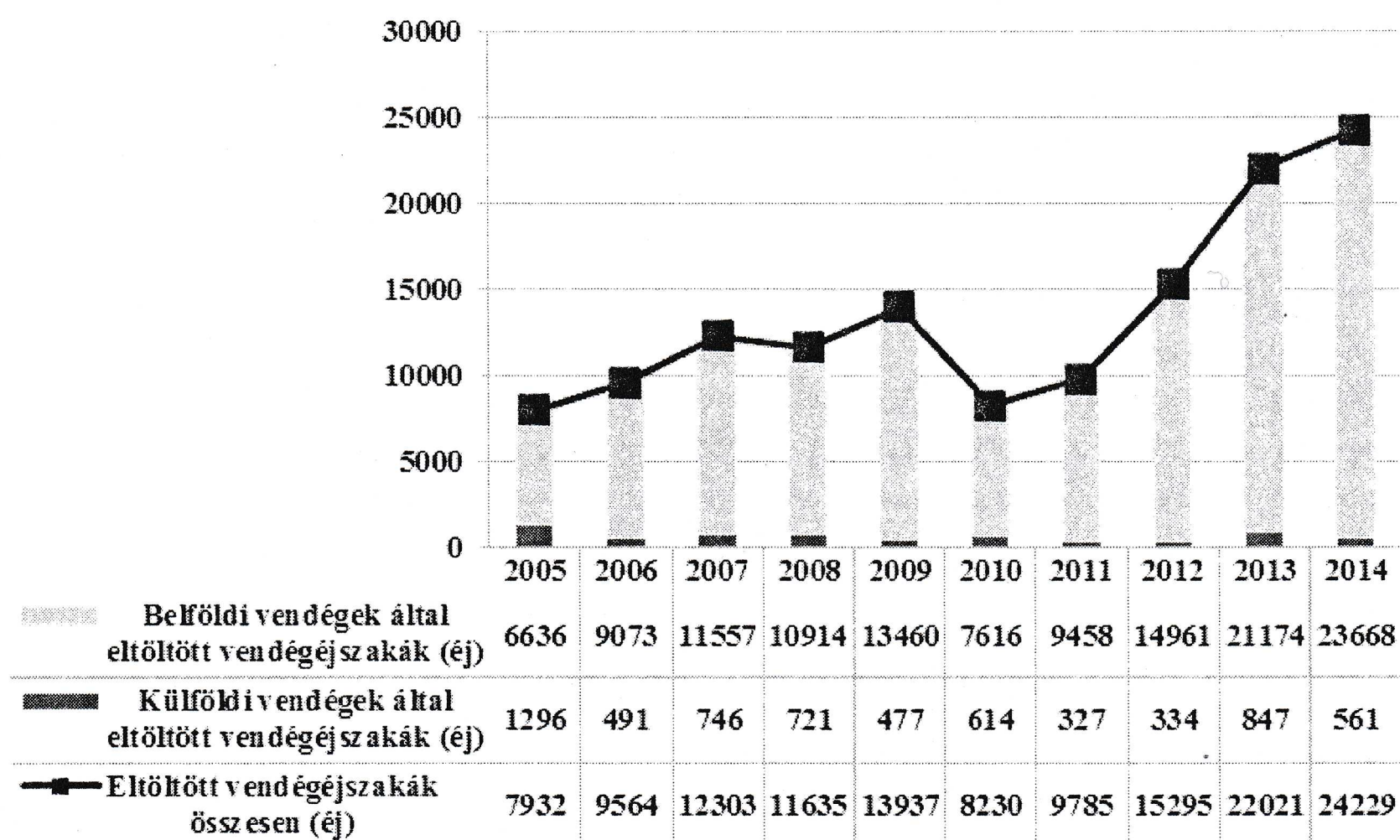
1. táblázat: A vendégek számának alakulása a kereskedelmi és egyéb szálláshelyeken

Év	Vendégek száma (fő)		
	Belföldi vendégek (fő)	Külföldi vendégek (fő)	Összesen (fő)
2005	2 347	134	2 481
2006	2 841	85	2 926
2007	3 968	139	4 107
2008	4 109	164	4 273
2009	4 811	133	4 944
2010	3 437	198	3 635
2011	3 459	93	3 552
2012	5 657	109	5 766
2013	7 927	327	8 254
2014	11 161	215	11 376

Forrás: Poroszló Község Önkormányzata

A vendégforgalom 2005 és 2014 között csaknem ötszörösére nőtt, de nem volt egyenletes. A 2010-ben bekövetkezett vendégszám csökkenés összefüggésbe hozható a 2008-as gazdasági válsággal. A szállóvendégek száma 2011-ben stagnált, 2012-ben ugrásszerűen, majd 2013-ban és 2014-ben tovább nőtt. A növekedés alapvetően a 2012. április 28-án megnyitott Ökocentrumnak, ill. a turizmust segítő kormányzati akcióknak (pl.: 2012-ben bevezetett Széchenyi Pihenőkártyának) köszönhető.

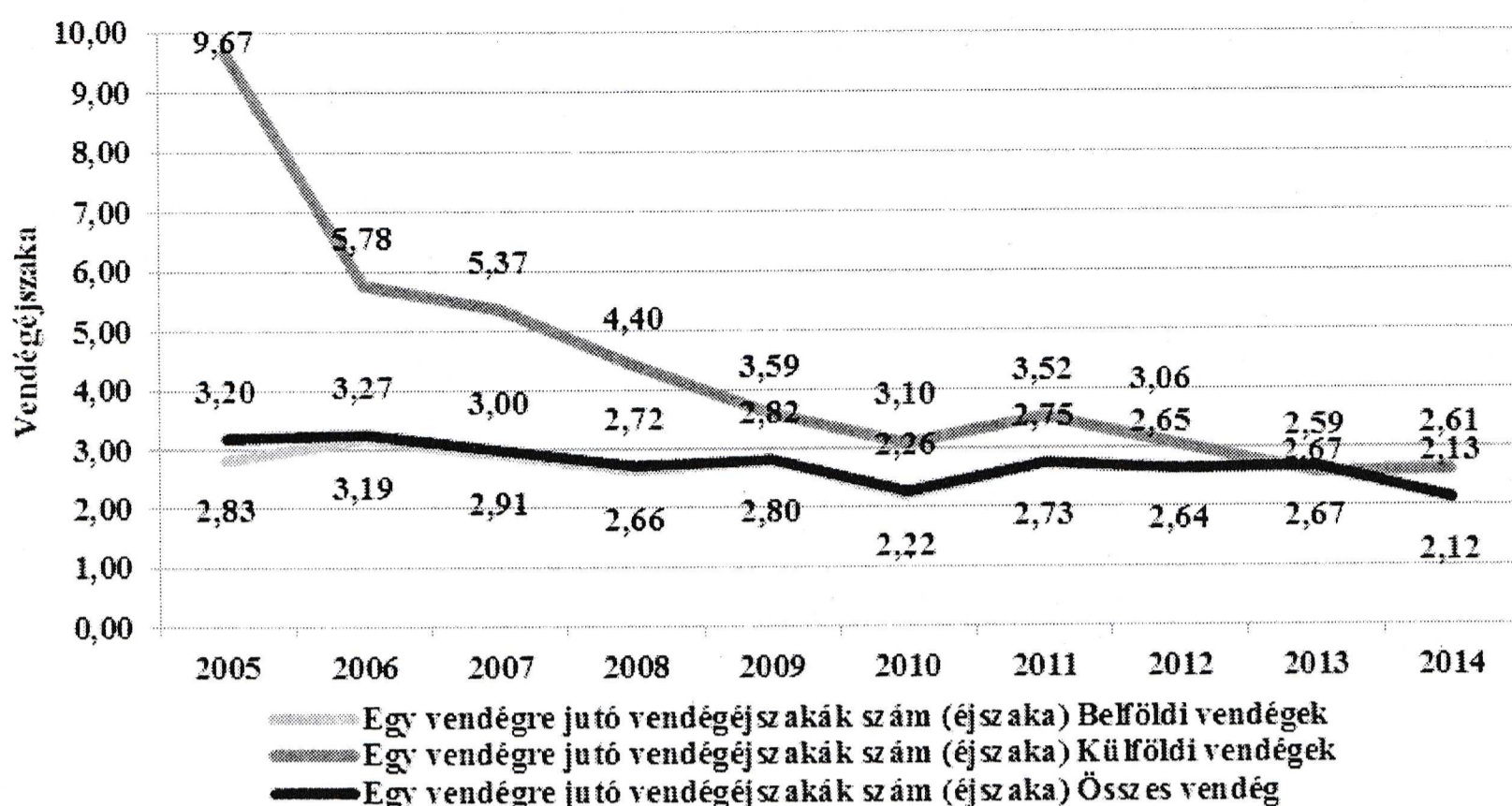
2012-től a TTÖC meghatározó szerepet tölt be a helyi turisztikai kínálat koordinációjában, különösen a rendezvényszervezésre és a marketingre. Az Önkormányzat előzetes becslése alapján a szállóvendégek száma 2015 végére meghaladhatja a 13 000 főt. A településen megszálló vendégek túlnyomó többsége belföldről érkezik, a külföldi vendégek aránya évente 2–5% között van. Ez azt jelenti, hogy Poroszló turisztikai vonzerejének hatóköre alapvetően Magyarországra terjed ki, tehát a szálláskeresletet a belföldi vásárlóerő határozza meg.

1. ábra: A településen eltöltött vendégéjszakák száma a kereskedelmi és egyéb szálláshelyeken (2005-2014)

Forrás: Önkormányzati adatok alapján saját szerkesztés

A szállásokon eltöltött vendégéjszakák száma szállóvendégek számának alakulásához hasonlóan változott (1. ábra). Különbség a változás mértékében van (2005 és 2014 között a vendégéjszakák száma háromszorosára nőtt, ami elmarad a szállást igénybevevők ötszörös növekedésétől), ami az átlagos tartózkodási idő csökkenésével magyarázható (2. ábra). A vizsgált időszakban, kisebb megtorpanásokkal, de csökkent az átlagos tartózkodási idő. További gond, hogy kiszámíthatatlanabbá és nehezebben szervezhetővé vált a szobakapacitások kihasználása. Az ide érkező turisták jelentős része az Ökocentrum miatt érkezik Poroszlóra, néhány órás megtekintése után továbbállnak a településről. Nem elég tehát a TTÖC látogatóforgalmának emelése, szükség van a településen eltöltött idő növelésére is. Olyan turisztikai kínálat kialakítására van szükség, ami növelni tudja a vendégéjszakák számát is.

2. ábra: Az egy vendégre jutó vendégéjszakák száma (2005-2014)

Forrás: Önkormányzati adatok alapján saját szerkesztés

A kínálat alakulása

Poroszló vonzerő leltára valamennyi turisztikai szempontból lényeges értéket tartalmaz (2. táblázat).

2. táblázat: Poroszló természet adta és ember alkotta vonzerői

Természet alkotta vonzerők	Ember alkotta vonzerők	
<p>Növény- és állatvilág:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tisza-tó és a Tisza-völgy változatos, - egyedi növény- és állatvilága <p>Védett területek:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tisza-tavi Madárrezervátum - Hortobágyi Nemzeti Park <p>Víz:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Termálvíz 	<p>Víz:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tisza-tó (Kiskörei-víztározó) <p>Oktatóközpont:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tisza-tavi Ökocentrum <p>Rendezvények és fesztiválok:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Poroszlói Retró Majális - Tisza-tavi Fogathajtó- és Lovas ügyességi verseny - Heves Megyei Kakas Szépségverseny és Bográcsfesztivál - Operett Show - Palacsinta Party - Minden, ami hal! – Halászléfőző verseny és halételek fesztiválja - Strandparti és Csörögefesztivál - Ünnepi Program Szent István Nap alkalmából - Poroszlói Gazdák Napja - Tavaszi/Őszi Kemencés Szombat <p>Vallási helyek:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Református Templom - Római Katolikus Templom - Zsidó temető <p>Történelmi és kulturális örökségek</p> <ul style="list-style-type: none"> - Graefi család „belső” és „külső” kastélya - Millenniumi emlékpark - Községháza szecessziós épület 	<p>Népi kultúra:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hagyományos sajtkészítés: Füzes Sajt-Sajtmanufaktúra - Népi bőrműves, bőrtárgyak készítése: Fehérvári Róbert - Gyékényfonás, kerámia-készítés: Tisza-tavi Emlék és Ajándék Centrum - Halászat: Ezüst Ponty Horgász Egyesület, Tisza-tavi Sellő Horgász Egyesület <p>Kiállítóhelyek, bemutató gazdaságok:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Tájház múzeum (állandó kiállítás, kézműves bemutatók) - Budai László kovácsmester műhelye - Aranyosidomb Udvarház és Lovastanya <p>Fürdők, strandok:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Poroszlói szabadstrand - Fűzfa Pihenőpark (termálvíz) <p>Közösségi és művelődési létesítmények:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Művelődési ház - Tisza-tavi Ökocentrum (3D) mozi - Közösségi Könyvtár

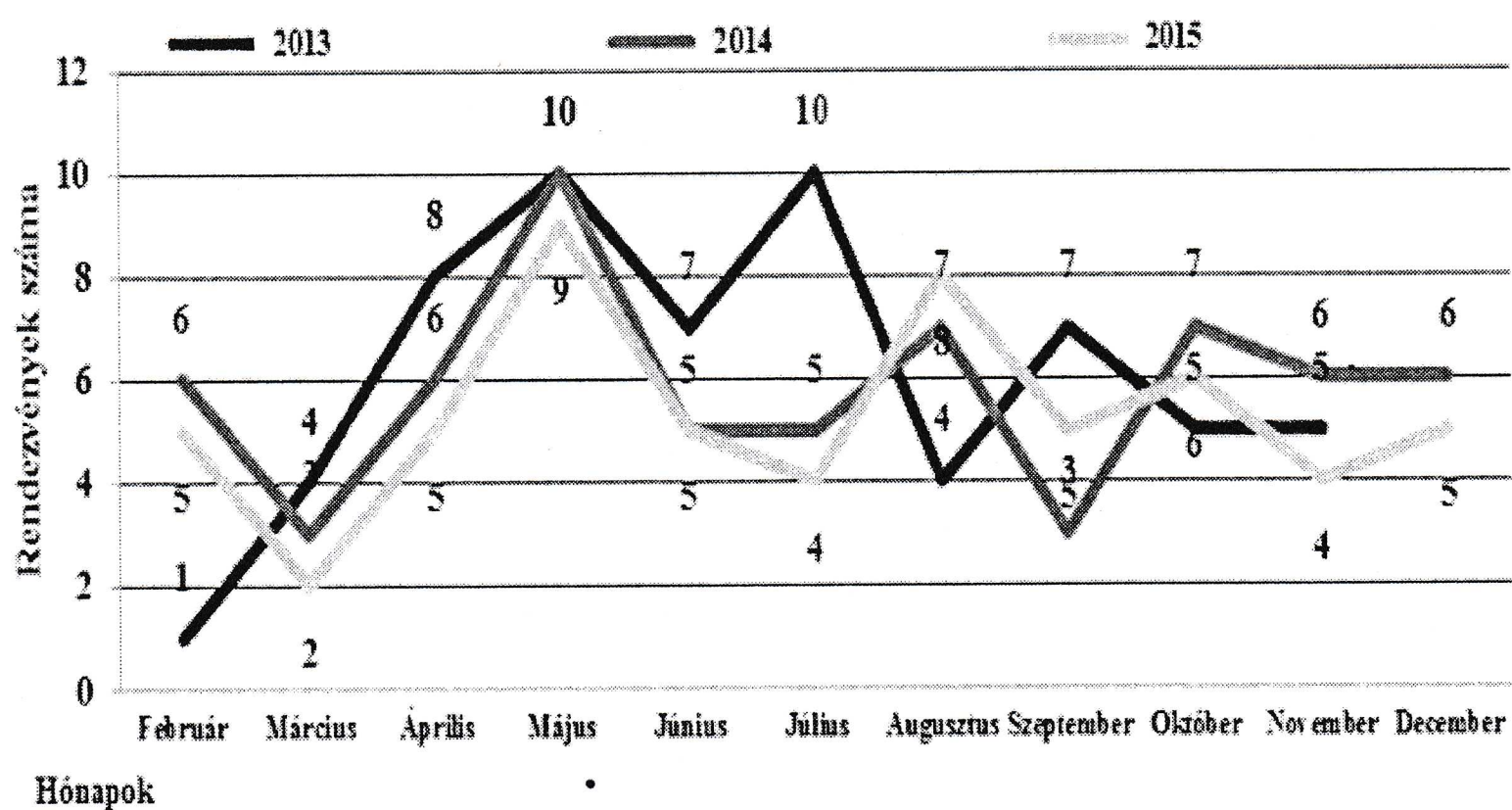
Forrás: Saját adatgyűjtés

Legfontosabb vonzerő a Tisza-tó, annak sajátos élővilága és tájképe. Ahhoz, hogy valamely természeti érték vonzerővé váljon a turisztikai kínálat más összetevőire is szükség van. Ennek

érdekében hozták létre 2012-ben az Ökocentrumot, ami azonban több mint turisztikai infrastruktúra. A többfunkciós létesítmény (látogatóközpont és szabadidőpark is egyben) sokoldalú szolgáltatásai révén önálló vonzerővé vált. A település legfőbb vonzereje sajátos módon ember alkotta vonzerő, az ember tájtalakító munkája nélkül ugyanis nem jöhetett volna létre a víztározó. Egyben a természeti vonzerő is, hiszen a tóban természeti folyamatok játszódtak le. A Tisza-tó turisztikai hasznosításához kapcsolódik a település négy kikötője (Csicsman kikötő, Delfin kikötő, Fűzfa Pihenőpark kikötője, Tisza-tavi Ökocentrum kikötője), amelyek önmagukban nem vonzerők, de a turisztikai infrastruktúra része.

A helyi természeti értékeket és a pályázati lehetőségeket kihasználva, Poroszló az Észak-magyarországi régió ökoturisztikai célterületévé vált. A természeti erőforrások és a turisztikai szolgáltatások mellett, egyéb értékei, kulturális és épített örökségei, sokszínű programjai és rendezvényei, valamint egyéb látnivalói teszik egyedivé a település turisztikai kínálatát. A vonzerők komplex turisztikai terméké alakításában komoly szerepet játszik a TTÖC és a Tourinform Iroda, amely szervezetek szoros együttműködésre törekszenek a lakossággal, illetve az Önkormányzattal, a helyi vállalkozásokkal és civil szervezetekkel.

A vonzerőt növeli a településen megrendezésre kerülő rendezvények, amelyek színesítik és mozgalmassá teszik a helyi turisztikai értékek bemutatását, növelik a település vonzerejét. A különböző programok lehetővé teszik a település hagyományainak, kulturális örökségének, a falusi vendégszeretet bemutatását, gazdagítva a turisták időtöltési és szórakozási lehetőségeit. Emellett lehetőséget ad a helyi lakosok találkozására, tevékeny részvételére a programokban, a turisztikai szervezetek önkormányzattal, helyi gazdálkodókkal, vállalkozásokkal, civil szervezetekkel való együttműködésére, továbbá a helyi kultúra különböző elemeinek (népi kultúra, mezőgazdasági termékek, ételek, kézműves termékek) gazdasági hasznosítását is elősegítik, formálják a helyi identitást és a település arculatát. Az elmúlt években jelentősen bővült a településen megrendezett rendezvények száma, amelyek többsége az Ökocentrum területén, a látogatóközpontban, ill. a szabadidőparkban került megvalósításra (3. ábra).

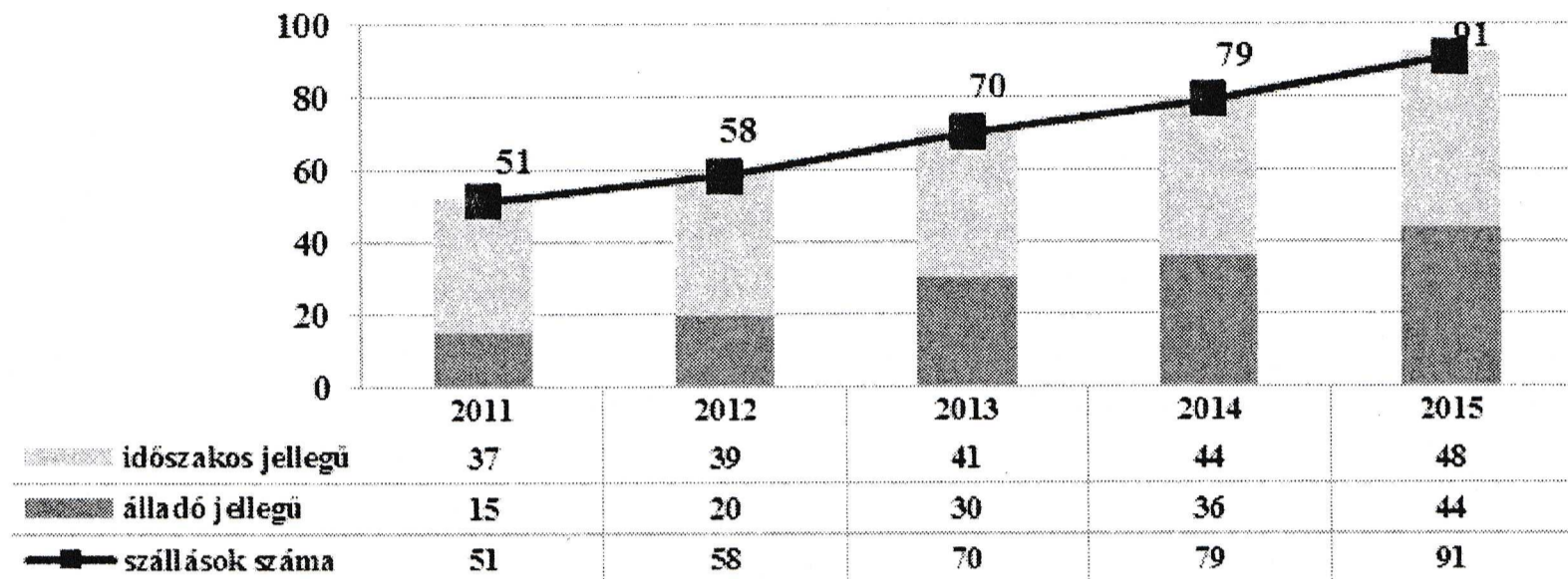
3. ábra: A településen megrendezett események számának havonkénti alakulása (2013-2015)

Forrás: TTÖC által kiadott éves eseménynaptárak alapján saját szerkesztés

Éves szinten körülbelül 60 rendezvényt szerveznek a településen (az Ökocentrum megnyitását megelőzően éves szinten 10–15 rendezvény volt). A hagyományosnak tekinthető rendezvények (pl.: a Heves Megyei Kakas Szépségverseny és Bográcsfesztivál, Halászléfőző verseny és Halételek Fesztiválja, a Csöröge Fesztivál) mellett új, főként az Ökocentrumhoz kapcsolódó rendezvények gazdagítják a programkínálatot. A rendezvények többsége a természeti értékek fontosságát hangsúlyozza, kötődnek Tisza-tóhoz, Poroszlóhoz és az Ökocentrumhoz (pl.: Vizes Élőhelyek Világnapja, Víz Világnapja, Madarak és Fák Napja, Idegenvezetők Világnapja, Nőnap az Ökocentrumban, Gyermeknap az Ökocentrumban, Nagycsaládos Hétfége az Ökocentrumban,

Ökocentrum Születésnapja, Tisza-tó Napja az Ökocentrumban, Csónakos Hétvége az Ökocentrumban, Állatkertek Éjszakája az Ökocentrumban, Tisza-tavi Madaras Fesztivál stb.).

A vonzerők mellett a turisztikai kínálat fontos összetevői a szálláshelyek, illetve az általuk kínált szolgáltatások. A keresletnövekedésre már reagáltak a helyiek, de vannak más településről ideérkező szálláshely szolgáltatóról is (4. ábra).

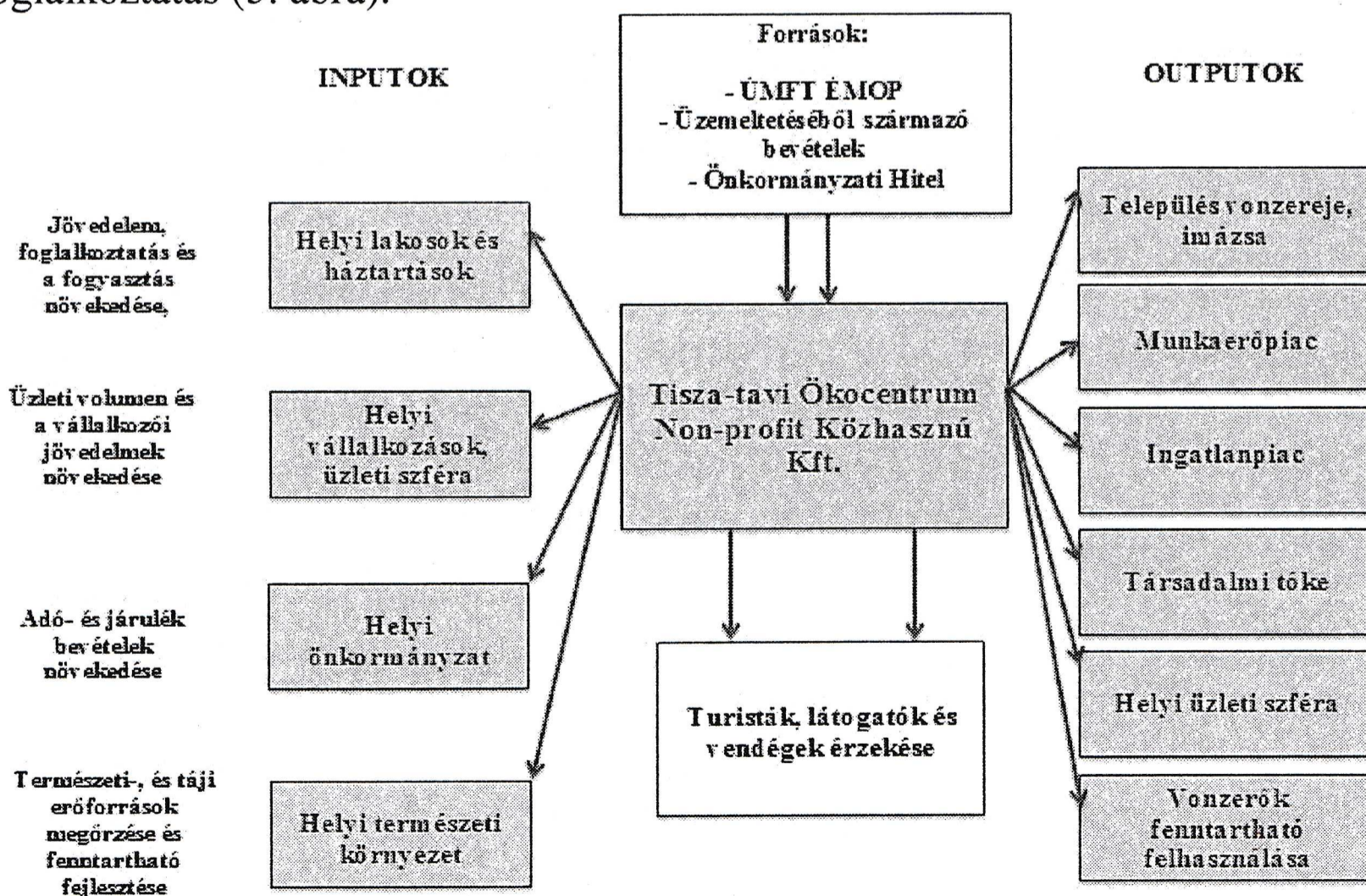
4. ábra: Önkormányzat által nyilvántartott (időszakos és állandó jellegű) szálláshelyek számának változása (2011-2015)

Forrás: Önkormányzati adatok alapján saját szerkesztés

A vizsgált időszak alatt 51-ről 91-re nőtt az Önkormányzat által regisztrált szállásadók száma, ami csaknem 80%-os bővülést jelent. Az adatokból az is kiderül, hogy a szálláshelyek nagyobb része időszakosan, míg kisebb része állandó jelleggel működött, az arány az egész évben nyitva tartó szálláshelyek felé tolódott. Ez az arány 2011-ben 28, 2012-ben 33, 2013-ban 42, 2014-ben 45 és 2015-ben már 48 százalékot tett ki.

A Tisza-tavi Ökocentrum helyi gazdasági fejlődésre gyakorolt hatásai

A turistaforgalom élénkülésének tovaryűrűző hatásaként nő a helyi vállalkozások jövedelme, bővül a foglalkoztatás (5. ábra).

5. ábra: A TTÖC fontosabb helyi gazdaságot érintő hatásai

Forrás: Dusek és Lukovics (2014) nyomán saját szerkesztés és kiegészítés

A Tisza-tavi Ökocentrum közvetlen hatásainak becslése

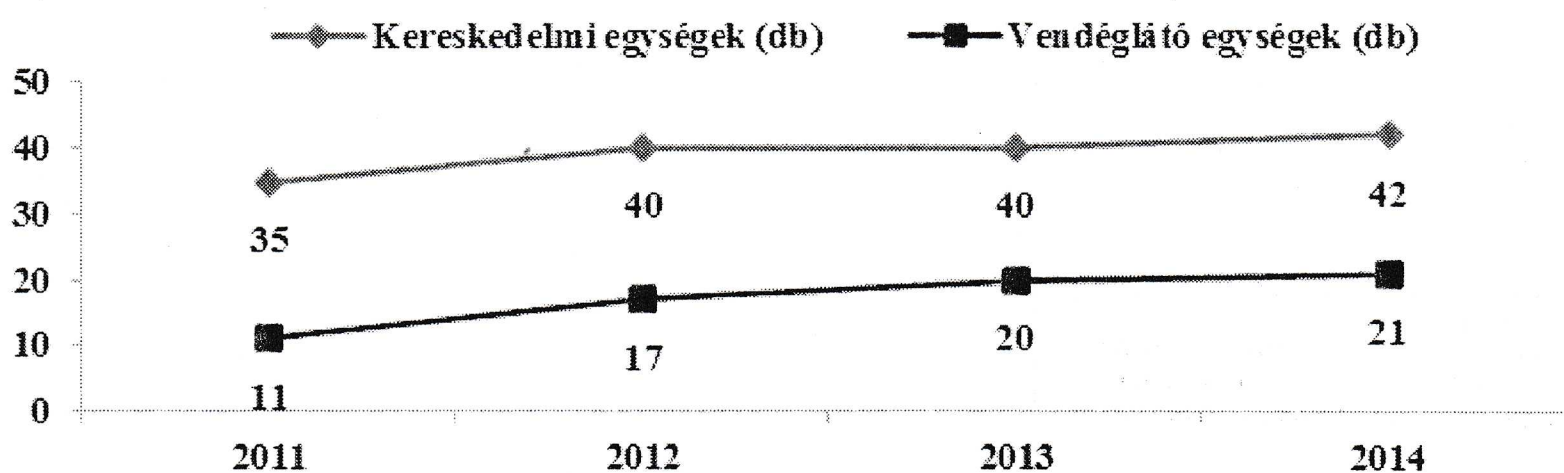
Az Ökocentrum működésére vonatkozóan rendelkezünk információkkal, így becsülhetőek a működés foglalkoztatási és jövedelmi hatásai.

A z Ökocentrum beruházási összege 2,2 milliárd forint volt. A vendégszám az eltelt évek alatt folyamatosan bővült: 2012-ben 155 512, 2013-ban 168 882, 2014-ben 182 606 főt vonzott. 2015-ben a látogatószám tovább emelkedett, 2015 októberéig meghaladta a 200 ezer főt (egerhitek.hu 2015). Előbbiek alapján éves átlagban 176 750 fő kereste fel eddig az Ökocentrumot. A kibocsátás becsléséhez ezen átlagos látogatói létszámot, valamint az alap csomag belépőjegy árát vettük alapul. Ennek az a magyarázata, hogy a Tisza-tavi Ökocentrum jelenlegi négy (Alap-, 3D, Kishajós és Mindent bele) csomagja közül, kedvezményes és felnőtt belépőjegyeket vásárolhatnak meg a látogatók. Arról nincs információnk, hogy az adott csomagokat mennyien vették igénybe, de az biztos, hogy a vendégek mindegyike rendelkezett, minimum az Alap csomaggal, melynek átlagára 1 740 Ft. Az éves látogató létszám és a belépők átlagárának segítségével becsülhető, hogy 307 545 000Ft jegyár bevétel realizálódott. A TTÖC működési költségeit nem ismerjük, így nem tudjuk meghatározni a tevékenység eredményét.

Az Ökocentrum működése során a beruházáshoz kapcsolódó pályázatban vállalt 20 fő helyett, ma a létesítmény 25–30 főt foglalkoztat, ami a főszezonban további 10–15 fővel bővül. Az alkalmazottak jövedelmének becsléséhez az adminisztratív és szolgáltatást támogató tevékenységet végzők havi bruttó átlagjövedelmét vettük alapul, amelynek összege 2014-ben 181 338 Ft volt. Ennek megfelelően a 30 fő állandó alkalmazott havi összjövedelme 5 440 140Ft (éves szinten 65 281 680Ft). Amennyiben a főszezon áprilistól októberig tartó időszak, azaz hét hónap, akkor a 15 fő időszakosan foglalkoztatott bruttó összjövedelme (azonos átlagbérrel) 2 720 070 Ft, ami a szezonra vetítve 19 040 490 Ft. A TTÖC által alkalmazottak évi összes bruttó munkajövedelme az előbbieknek megfelelően 84 322 170forint, ami 55 231 021 Ft nettó jövedelemtömegnek felel meg. Utóbbi értékek a 2015-ös minimálbérrel számolva a következőképpen alakulnak: bruttó összjövedelem: 37 800 000 Ft, nettó összjövedelem: 24 570 000Ft. Előbbiket összevetve a poroszlói lakosok 2013-as nettó jövedelmével, ami 1 214 491 495 Ft volt, előbbi esetben 4,55%-os, a második esetben 2, 02%-os értéket kapunk. Eszerint az Ökocentrum önmagában az összes poroszlói nettó jövedelem 2–4,5%-ának megfelelő mértékű elsődleges személyi jövedelmet generál. A direkt foglalkoztatási hatás 1 000 foglalkoztatottal számolva (30+8,75), 3,88%, azaz ekkora részét adja Poroszló foglalkoztatásának az Ökocentrum, ami számottevő mértékű.

Az egy vendégre jutó bruttó szállásdíj összege 9 504 Ft volt Poroszlón (KSH, 2014. jan.1.). 2014-ben Poroszlón összesen 11 376 fő vett igénybe szállást, így a település szállásadói 108 117 504 Ft bevételt realizáltak.

Az Idegenforgalmi adó összege Poroszlón 300 Ft/fő/éj. Az előbbi vendégforgalmi adattal számolva a település IFA-bevétele 2014-ben 3 412 800 Ft volt. Ez a 2014-es önkormányzati bevételi főösszeg (934 801 millió Ft) 0,37%-a, ami nem számottevő, de nem is elhanyagolható (problémát jelent a településen a vendégéjszakák számának bevallása és az ennek megfelelő IFA befizetése).

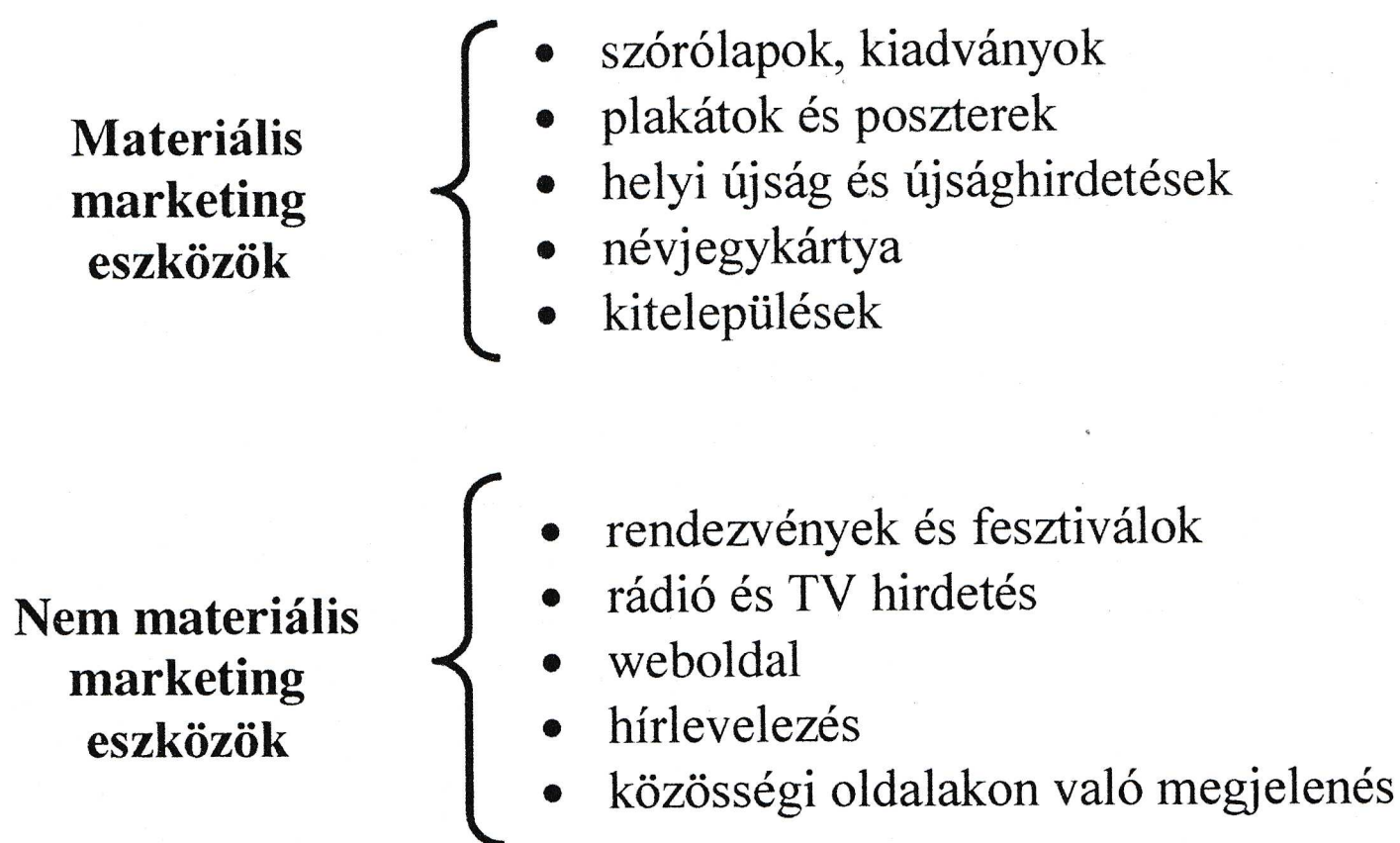
6. ábra: Regisztrált kereskedelmi- és vendéglátó egységek számának változása Poroszlón (2009-2014)

Forrás: Önkormányzati adatok alapján saját szerkesztés

A kereslet bővülésének hatására, új kereskedelmi- és vendéglátóegységek jöttek létre (6. ábra). Az ökoturizmus és a hozzá kapcsolódó tevékenységek leginkább a szolgáltatások bővülését vonják maguk után, aminek eredményeként, önkormányzati becslések szerint, a településen lakók 75-80%-a szolgáltató szektorban tevékenykedik.

További hatás a település arculatának, imázsának változása. Egyrészt a településen élők azonosulnak a környezetükben lévő természeti értékekkel, ökoturisztikai hasznosításával, elfogadják, ill. magukénak tudják ezeket az eredményeket. Másrészt fontos a kommunikáció, a település, ill. a hozzá kapcsolódó termékek értékesítése érdekében. Így jelentek meg például olyan szlogenek mint a „Tisza-tó az ökoturizmus szigete” vagy „Poroszló a Tisza-tó kapuja”. Ezek a jelmondatok és egyéb marketingeszközök nagyban hozzájárulnak a vonzerő, a termék és a település egyediségének és egymáshoz való kapcsolásának kommunikációjához.

A turisztikai forgalom generálása megköveteli a vonzerők fejlesztését, aminek egyik legfőbb eszköze a marketing. A TTÖC felvállalta a község ökoturisztikai vonzerőinek marketingjét, ehhez többféle eszközt vesz igénybe (7. ábra).

7. ábra: A TTÖC által igénybe vett marketing eszközök csoportosítása

Forrás: A TTÖC segítségével saját szerkesztés

A marketingeszközök innovatív alkalmazásának egyik formája a közösségi média. Az Ökocentrum Facebook oldalán folyamatosan posztolja a megrendezésre kerülő rendezvényeket, a megvalósult programokról és történésekről is szolgáltat képi és szöveges információkat. A közösségi oldal használata lehetővé teszi a gyors információáramlást, mindkét irányba, így tehát lehetőséget ad a visszajelzésekre és véleményalkotásra ott, és amikor a felhasználónak, ill. a látogatóknak a megfelelő (8. ábra). Az egyszerűbb visszajelzések mellett lehetőség van szöveges értékelésre is, amellyel jóval kevesebben élnek, mint az egyszerű „lajkolás” vagy a pontozásos értékelés lehetőségével (kb. az esetek 20%-a). A szöveges értékeléseket áttekintve elkészítettük az Ökocentrummal kapcsolatos vélemények szöveges felhőjét (9. ábra).

Csillagok	Értékelés (fő)
☆☆☆☆☆	93
☆☆☆☆	12
☆☆☆	3
☆☆	1
☆	1
Összes véleményező (fő)	110
Vélemények (csillagok) átlaga	4,8

8. ábra: Az Ökocentrum Facebook-os értékelése

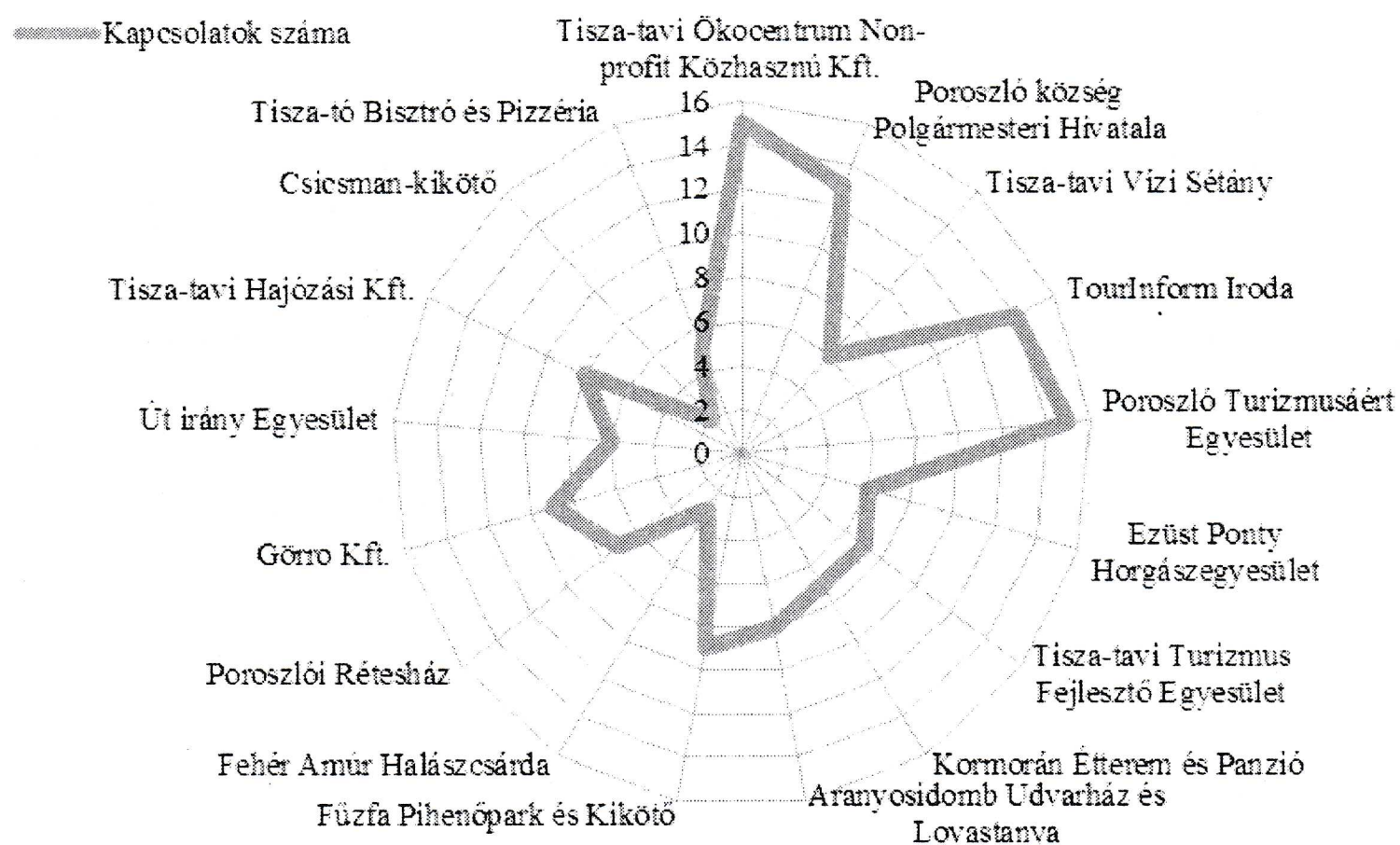
9. ábra: Az Ökocentrummal kapcsolatos pozitív attitűdök szófelhője

Forrás: A TTÖC Facebook adatai alapján saját szerkesztés (2015.10.06.)

Az ökoturizmus helyi szereplői közötti kapcsolatok vizsgálata

Kutatásunk részét képezte a turisztikai szereplők közötti együttműködés meglétének és minőségének vizsgálata. Alapesetben feltételezzük, hogy Poroszló ökoturizmusában érintett szereplők együttműködnek.

Az együttműködés (a szervezeti innováció) elsősorban az érintett szereplők közötti kapcsolatok terén kínál előrelépési lehetőséget. A különböző szereplők (termelők, szállásadók, vendéglátók, szolgáltatók, közvetítők, kereskedők, programszervezők, önkormányzat, érdekképviseltek stb.) kapcsolódása, hálózatosodása útján kialakuló formációk kedvező alapot biztosítanak a célszerű és kölcsönösen hasznos együttműködésekhez, ami szinergiát hoz létre, ezáltal a résztvevők kedvezőbb pozícióba kerülhetnek. A szereplők hálózatosodásának és együttműködésének lényege és jelentősége, hogy a kapcsolódás és a kooperáció révén a résztvevők olyan tevékenységeket vihetnek végbe és olyan célokat érhetnek el, amelyek egyéni kapacitásaikat, lehetőségeiket meghaladják. Előbbiek okán megvizsgáltuk a Poroszló turizmusában érintett főbb szereplők közötti kapcsolatok számának alakulását, ugyanis a szereplők közötti interakciók, kapcsolatok megkönnyítik az együttműködések (10. ábra).

10. ábra: A turizmusban érintett/érdekelt szereplők kapcsolatainak értékelése
Forrás: Kérdőíves felmérés alapján saját szerkesztés

Az ábra alapján, kapcsolataik számát illetően, kirajzolódik négy szervezet (TTÖC, Önkormányzat, Tourinform iroda és a Poroszló Turizmusáért Egyesület). Ezek azok, amelyek szervezik és koordinálják a település turizmusát (a négy valójában 54, ugyanis az Egyesület több mint 50 taggal rendelkezik, amelynek kétharmada szállásadó, egyharmada turisztikai szolgáltató, illetve vendéglátó egység). Az egyesület fő feladata, hogy összefogja a település turisztikai résztvevőit, szállásadóit és szolgáltatóit, képviselve azok érdekeit a közös haszon és jövőbeli sikerek elérése érdekében. Ide kíváncsognak Sándorné Zsoldos Ágnes, az Egyesület korábbi elnökének szavai: „A településnek szüksége van az Egyesületre, hogy összefogja az itt élő embereket, példát és valamiféle irányt is mutat a meglévő és a leendő tagok számára is. A turisztikai életben egyedül nem lehet boldogulni (hosszú távon) csak egymást támogatva, partnerként.”

A korábban már említett új települési identitás középpontjában a természeti erőforrások (és ezek fenntartható kihasználása) állnak, amelyek más erőforrásokhoz (helyi kultúra, emberek, táj, ember alkotta tényezők, település stb.) kapcsolódnak. Tevékenységeik során a helyi szereplők ezeket az erőforrásokat használják fel megélhetésükhöz, boldogulásukhoz, és nem közömbös részükre, hogy ezt milyen eredménnyel teszik. Ez lehet az, ami motiválja a közös cselekedeteket, és ami együttműködésre készíti a helyi közösséget. Az együttműködések kialakulásához szükség van együttműködési hajlandóságra, annak megértésére, hogy miért fontos az együttműködés, mi az, ami általa elérhető. A szereplők közötti kapcsolatok jellegének vizsgálata alapján elmondható, hogy a település turisztikai szereplői között meglévő kapcsolatok döntő többségében egyértelműen pozitív, támogató jellegűek, ami jó alapot teremt a (további) együttműködéseknek, amelyek fontos szerepet játszanak Poroszló gazdasági fejlődésében.

Összegzés

Poroszló ökoturisztikai vonzereje alapvetően a Tisza-tóra épül. Az elmúlt évek során e mesterségesen létrehozott, mára „természetivé” vált erőforrás új gazdasági funkciója jött létre, ami azt a helyi fejlesztések alapjává tette. A megvalósított fejlesztések eredményeként olyan struktúra jött létre a helyi természeti erőforrások bázisán, amely eredményesen, valamint bízunk benne, hogy fenntartható módon tudja elvégezni az ökoturizmus helyi koordinációját. Ennek eredményeként a település olyan ökoturisztikai értékajánlatot tud nyújtani a közönség számára, amely jelentős, évente növekvő mértékű turistaforgalmat generál, pótlólagos jövedelmekhez juttatva a helyi gazdaságot. Mindez nagyban köszönhető a 2012-ben átadott Ökocentrumnak, melynek működése a számszerűsíthető gazdasági hatásokon túl, befolyással van a településen élők identitására és alapvetően határozza meg a településről kialakult képet. Elmondható, hogy a fejlődésnek komoly tartalékai vannak, amelyek kihasználása további fejlődést eredményezhet. E tekintetben kiemelkedő jelentőségűnek véljük a turizmusban érintett, illetve érdekelt szereplők együttműködését, az együttműködések kibővítését és elmélyítését. Ez hozzájárulhat a település értékeire komplexebben támaszkodó (öko)turisztikai termék kialakításához, ami növelheti a vonzerőt, kitolhatná a szezont, hosszíthatná az ott töltött időt, továbbá a kooperációk révén létrejövő többelhatáson, szinergián keresztül fokozhatná a településen elköltött jövedelmeket és a tolvagyűrűző hatásokat.

Irodalomjegyzék

- ABONYINÉ, P. J. (2003): *Infrastruktúra*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
- AUBERTA. (2001): A turizmus és a területfejlesztés stratégiai kapcsolata Magyarországon. *Turizmus Bulletin*, 5:(1), 44–49.
- BAJMÓCY, Z. (2011): *Bevezetés a helyi gazdaságfejlesztésbe*. JATEPress, Szeged.
- BARKIN, D. (1996): Ecotourism: A Tool for Sustainable Development in an Era of International Integration? *Yale Bulletin Series*, (99), 263–272.

- BÓDI F.–BŐHM A. (szerk.) (2000): Sikeres helyi társadalmak Magyarországon. Agroinform Kiadóház, Budapest.
- BOKOR, K. (2003): A tér mint erőforrás. In: *A természeti erőforrások gazdaságtana és földrajza* (szerk.: Bora Gy.–Korompai A.). Aula Kiadó, Budapest. 384–388.
- BUDAY-SÁNTHA, A. (2009): Kérdőjelek a vidékfejlesztésben. In: *VII. Nemzetközi Konferencia* (szerk.: Sáfrányné G. A.–Kocziszky Gy.). Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Miskolc. 190–197.
- CAMPBELL, L. M. (1999): Ecotourism in Rural Developing Communities. *Annals of Tourism Research*, 26:(3), 534–553.
- CEBALLOS-LASCURÁIN H. (1996): *Tourism, ecotourism, and protected areas*. <https://portals.iucn.org/library/efiles/html/tourism/cover.html> (2015.11.10.)
- Concil of Europe (1996): *European Charter for Rural Areas*. <http://www.assembly.coe.int/nw/xml/XRef/X2H-Xref-ViewHTML.asp?FileID=7441&lang=EN> (2015.10.12.)
- CSATÁRI, B. (2001): *A vidék földrajzi kérdései*. A földrajz eredményei az új évezred küszöbén. Magyar Földrajzi Konferencia. Szeged, 2001. október 25-27. <http://geography.hu/mfk2001/cikkek/Csatari.pdf> (2011.10.11.)
- CSATÁRI, B. (2011): *A magyar vidék és hálózata*. Erdei Ferenc VI. Tudományos Konferencia, 2011. augusztus 25-26. Kecskemét: Kecskeméti Főiskola, Kertészeti Főiskolai Kar. 23–26.
- DRUMM, A.–MOORE, A. (2002): *An Introduction to Ecotourism Planning. Ecotourism Development – A Manual for Conservation Planners and Managers Volume 1*. The Nature Conservancy, Arlington.
- DUSEK, T.–LUKOVICS M.(2014): Az ELI és az ELI Science Park gazdasági hatásvizsgálata. *Területi Statisztika*, (5), 1–18.
- egerhirek.hu (2015): Ökocentrum: idén több mint 200 ezer látogató. <http://www.egerhirek.hu/okocentrum-iden-tobb-mint-200-ezer-latogato/> (letöltve: 2015.12.17.)
- European Citizens' Panel (2007): *Rural Europe: Definitions, Issues and Policies*. http://www.citizenspanel.eu/index.php?option=com_content&task=view&id=46&Itemid=80 (2015.11.17.)
- FENNELL, D. (2001): A content analysis of ecotourism definitions. *Current Issues in Tourism*, (4), 403–421.
- G.FEKETEÉ. (2006): Hátrányos helyzetből előnyök?: Elmaradott térségek felzárkózásának esélyei az Észak-magyarországi régióban. *Földrajzi Közlemények*, 54:(1–2), 55–66.
- G.FEKETE É. (2008): A versenyképesség értelmezése kevésbé fejlett térségekben. In: *Kérdőjelek a régiók gazdasági fejlődésében* (szerk.: Lukovics M.–Lengyel I.). JATEPress, Szeged. 130–152.
- G.FEKETE, É. (2013): *Integrált vidékfejlesztés*. Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Miskolc.
- G. FEKETE, É.–LIPTÁK, K. (2011): Postmodern values in rural peripheries. *Journal of Settlements and Spatial Planning*, 2:(1.), 1–7.
- GÁL, J. (1999): Az alföldi régió néhány környezetvédelmi, társadalmi-gazdasági összefüggése. In: *Az Alföld a XXI. század küszöbén* (szerk.: Baukó T.). Nagyalföld Alapítvány, Békéscsaba. 375–378.
- GLATZ, F. (2005): *A vidék közhaszna*. A „Párbeszéd a vidékért” lakossági fórumainak tapasztalatai, megállapításai. MTA Társadalomkutató Intézet, Budapest.
- GLATZ, F. (szerk.) (2010): *Sikeres vidéki térségek*. MTA Történettudományi Intézete, MTA Társadalomkutató Központ, Budapest.

- HORVÁTH, E. (2013): *Kicsik között a legkisebbek – A törpefalvak sikerének kulcstényezői*. PhD értekezés. Széchenyi István Egyetem Regionális– és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, Győr.
- HORVÁTH, P.–KALMÁRNÉ RIMÓCZI, CS. (2011): Ökoturizmus. In: *Turisztikai terméktervezés és fejlesztés* (szerk.: Michalkó G.). Pécsi Tudományegyetem, Pécs. [http://www.eturizmus.pte.hu/szakmai-anyagok/Turisztikai terméktervezés és fejlesztés/book.html#d6e1796](http://www.eturizmus.pte.hu/szakmai-anyagok/Turisztikai_termektervezes_és_fejlesztés/book.html#d6e1796) (2015.11.17.)
- ILLÉS, I. (2008): *Regionális gazdaságtan – területfejlesztés*. BMGE GTK. Typotex Kiadó, Budapest.
- IZSÁK, É. (2002): A magyar települési környezet átalakulása a kilencvenes években. *Magyar Tudomány*, (11), 1498–1504.
- JÓZSA, K. (2014): *A magyarországi aprófalvak sikerességi tényezőinek vizsgálata*. PhD értekezés. Szegedi Tudományegyetem Természettudományi és Informatikai Kar Földtudományok Doktori Iskola, Szeged.
- KIS, K. (2014): Vidékgazdaság, kultúra, lokalizáció: eltérő válaszok és fejlődési differenciák. *Jelenkori Társadalmi és Gazdasági Folyamatok*, 9:(1–2), 9–28.
- KIS, K.–PESTI K. (2015): Szegedi élelmiszeripari hungarikumok helyzete, lehetőségei a globalizáció és a lokalizáció kölcsönhatásában: eredet, hagyomány és minőség szögediesen. *Jelenkori Társadalmi és Gazdasági Folyamatok*, 10:(2), 9–34.
- KOCZISZKY, GY.(2009): *Methodology of Regional Development*. University of Miskolc, Miskolc.
- KOCZISZKY GY.(2014): A településfejlesztés tervezésének sajátosságai. In: *Fenntartható önkormányzatok Észak-Magyarországon: konferenciakötet*(szerk.: Szabó B.). Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest. 49 –66.
- KOVÁCS, K. (2010): Vidéki változások a rendszerváltozás után. In: *A területi kutatások csomópontjai* (szerk.:Barta Gy.–Beluszky P.–Földi Zs.–Kovács K.). MTA Regionális Kutatások Központja,Pécs. 73–101.
- KOVÁCS, K. (2012): Rescuing a small villages school in the context of rural change in Hungary. *Journal of Rural Studies*, 28:(2), 108–117.
- KULCSÁR, D. (2013): Turizmusföldrajz. In: *Gazdaságföldrajzi tanulmányok közgazdászoknak*(szerk.: Jeney L.–Kulcsár D.–Tózsá I.). BCE Gazdaságföldrajz és Jövőkutatás Tanszék, Budapest. 153–173.
- LENGYEL, I. (2004): A regionális versenyképességről. *Közgazdasági Szemle*, (12), 962–987.
- LENGYEL, I.–RECHNITZER J. (2000): Regionális gazdaságtan. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs.
- LENGYEL, M. (1997): *Ökoturizmus és marketing*. MTA stratégiai kutatások, Budapest.
- LINDBERG, K. (2001). Economic impacts. In: *Encyclopaedia of ecotourism* (ed.: D. Weaver, D. B.). CAB International, Wallingford. 363–377.
- MAGYAR TURIZMUS RT. (2003): A Turizmus Világszervezet ökoturizmus kutatási programja. *Turizmus Bulletin*, 7:(3), 19–24.
- MAGYAR, ZS.–SULYOK, J.(2014): Az ökoturizmus helyzete Magyarországon. *Turizmus Bulletin*, 15:(2), 14–23.
- MARINI, M. B.–MOONEY, P. H. (2006): Rural Economies (Chapter 6). In: *The Handbook of Rural Studies* (eds.: Cloke, P.–Marsden, T.–Mooney, P.). SAGE Publications, London. 91–103.
- MICHALKÓ, G. (2003): A fenntartható fejlődés ökoturisztikai aspektusai Magyarországon. *Turizmus Bulletin*, 7:(4), 13–21.
- MICHALKÓ, G. (2004): *A turizmuselmélet alapjai*. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár.
- MICHALKÓ, G. (2005): A Tisza-tó turisztikai potenciálja. *Földrajzi Értesítő*, 54:(1–2), 129–147.

- MICHALKÓ, G. (2008): *A turisztikai tér társadalomföldrajzi értelmezésének új dimenziói*. MTA doktori értekezés. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest.
- MICHALKÓ, G. (2011): A turisztikai termék. In: *Turisztikai terméktervezés és fejlesztés* (szerk.: Michalkó G.). Pécsi Tudományegyetem, Pécs. [http://www.eturizmus.pte.hu/szakmai-anyagok/Turisztikai terméktervezés és fejlesztés/book.html#d6e32](http://www.eturizmus.pte.hu/szakmai-anyagok/Turisztikai%20term%C3%A9ktervez%C3%A9s%20%C3%A9s%20fejleszt%C3%A9s/book.html#d6e32) (2015.11.17.)
- NAGY, S. (2014): Stratégiai esettanulmányok. In: *Stratégiai menedzsment Szun-Ce-tól a kék óceánig* (szerk.: Gulyás L.). JATEPress, Szeged. 137–188.
- RAY, C. (2001): *Culture economies: a perspective on local rural development in Europe*. Centre for Rural Economy. Newcastle University, Newcastle upon Tyne.
- ROBERTS, S. (2002): *Key Drivers of Economic Development and Inclusion in Rural Areas*. <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130402151656/http://archive.defra.gov.uk/evidence/economics/foodfarm/reports/documents/sion.pdf> (2011.11.20.)
- SULYOK, J. (2001):): Ökoturizmus. *Turizmus Bulletin*, 5:(4), 17–20.
- SZÉKELY, A. (2013): Regionális multiplikáció a szegedi Árkád példáján. In: *A hely szelleme - a területi fejlesztések lokális dimenziói: A Fiatal Regionalisták VIII. Konferenciáján elhangzott előadások* (szerk. Rechnitzer J.–Somlyódyné P. E.–Kovács G.). Széchenyi István Egyetem RGDI, Győr. 565–573.
- SZÖRÉNYINÉ K. I. (2005): A fenntartható fejlődés stratégiai elemei a rurális térségekben. *Tér és Társadalom*, 19:(3–4), 111–137.
- TERLUIN, I. J. (2003): Differences in economic development in rural regions of advanced countries: an overview and critical analysis of theories. *Journal of Rural Studies*, 19:(3), 327–344.
- TERLUIN, I. J.–POST, J. H. (1999): *Employment in leading and lagging rural regions of the EU. Summary report of the RUREMPLO project*. Agricultural Economics Research Institute (LEI), The Hague. 53. http://www.lei.dlo.nl/publicaties/PDF/1999/4_xxx/4_99_10.pdf (2012.07.09.)
- The International Ecotourism Society (2015): *TIES Announces Ecotourism Principles Revision*. <https://www.ecotourism.org/news/ties-announces-ecotourism-principles-revision> (2015.11.10.)
- WARD, N.–ATTERTON, J.–KIM, T. Y.–LOWE, P.–PHILLIPSON, J.–THOMPSON, N. (2005): *Universities, the Knowledge Economy and „Neo-Endogenous Rural Development”*. Centre for Rural Economy, Discussion Paper Series, (1)
- Weaver, D. B.–Lawton, L. J. (2007): Twenty years on: The state of contemporary ecotourism research. *Tourism Management*, (28), 1168–1179.
- World Tourism Organization (2002): *Ecotourism and Protected areas*. <http://sdt.unwto.org/content/ecotourism-and-protected-areas> (2015.11.21.)
- ZSÓTÉR, B. (2007): A Hotel Nonius szolgáltatásait igénybe vevők földrajzi megoszlása. *Agrár- és Vidékfejlesztési Szemle*, 2:(2), 201–206.